

OMIŠKA DUKALA

Na pergameni, u obliku pačetvorine, ispisana je i oslikana povelja (isprava) iz 1579. g., koja prikazuje jedan važan momenat ekonomskih prilika grada Omiša. Velika ploha pergamene sa tri strane urešena je i oslikana pozlaćenom bordurom, na kojoj su medaljoni s grbovima, tursko i evropsko oružje, trublje, cvjetni ukrasi, vrpce i t.d. Na donjoj čistoj strani povučena je horizontalna zlatna traka, na koju se prislanjaju dvije portretne minijature, a između njih nalazi se veliki grb. Ispod grba probušene su četiri rupice; tu se nekada nalazio pečat, koji je nažalost nestao. Tekst je ispisan i uokviren bordurom i minijaturama. To je kratki izvadak velikog teksta, koji su potvrdili i ovjerali notari. Umjesto grba i potpisa nacrtana su tri notarska znaka, t. zv. s i g n e t i.

Raskošno oslikana bordura u svojoj konstrukciji i obliku pokazuje svu dekorativnost ranog baroka. Ona je bogata ne samo dekorativnim elementima, već isto tako i sadržajem. Da bi sadržajnost dekoracije djelovala cjelovitije i logičnije, svi su ti elementi povezani jednom valovitom vrpcom i time tvore povezanu, nedjeljivu cjelinu. Povezanost i uzročna veza, koja postoji između teksta i ukrasnog elementa, jedinstvena je.

Portretne minijature, grbovi u medaljonima i ukrasni elementi bordure oživljavaju sam tekst.

U središtu gornjeg dijela bordure oslikan je medaljon s grbom Venecije. Na modroj pozadini pozlaćeni krilati lav zatvoren je u okviru ovalnog oblika. Predstavlja centar događaja zapravo lokalitet, gdje se radnja zbiva.

Prema lijevoj strani vrpca prolazi kroz grupirana oružja: renesansni oklop po uzoru na antiku, okrugli prsni štiti, tobolac sa strijelama, pernati buzdovan, dvije puške u obliku kolašice.

Sve je to ukrašeno biljnim viticama i povezuje medaljon (lijevo) u kojemu je prikazan pozlaćeni most s tri tornja na modroj pozadini, u obliku parabole. Nad pozlaćenim okvirom medaljona naslikana je duždova kapa (corno). To je grb dužda Nicola De Ponte, dakle osoba u čije se ime izdaje povelja (isprava). Patricijska obitelj De Ponte ostvarila je vlastitim imenom simbolični grb.

Središnji grb Venecije s desne strane povezan je opet kroz ratničke ambleme (kratki top, koplje, pernati buzdovan, puška kolašica), na medaljonu (desno), u kojem su prikazane dvije ruke u crvenim rukavima, koje se susreću: jedna drži u ruci križ, a druga buzdovan. To je slobodnija kreacija grba grada Omiša, a ima zacijelo svoje simbolično značenje – obranu kršćanstva od turske najezde. Ovaj grb simbolizira grad kojemu je posvećena povelja (isprava).

Stoga su sadržana tri važna momenta, i to:

1. gdje se - događaj odigrava (Venecija),
2. tko je - vodeća osoba (dužd),
3. komu je - povelja (isprava) namijenjena (Omiš).

Vratimo se ponovo na duždov grb (lijevo), odakle se spušta vrpca, opet kroz ratničke ambleme, koji se grupiraju u dva skupa. U prvom skupu postavljene su strijele, tobolac, luk i trublja, na kojoj je pričvršćena zastava. Pod njima je turska čalma, okrugli buzdovan sa šiljkom, veliki oklop s polumjesecima i turska puška kolašica s kokotom unatrag, kakve su se običavale od 1560. g. vertikalna vrpca završava se na medaljonu, koji prikazuje grb Ivana Primojevića, čiji je lik prikazan na okrugloj minijaturi, također od pergamene, posebno postavljenoj pored grba. U središtu ovalnog medaljona oslikano je stablo bujne zelene krošnje i crvenim jabukama. Oko trupa stabla ovijena je zmija. S lijeve i desne strane stabla, na zelenoj travi, stoje gola ružičasta tijela Adama i Eve. I ovaj grb, kao mnogi drugi, sadrži simboliku samog imena. Primoevio je hrvatsko latinsko ime [Prvan - Prvojević, Primojević (?)] kao i mnoga narodna imena koja su pod utjecajem renesanse, poprimila latinske oblike.

Na desnoj strani ponavlja se vertikala, na kojoj je grupirano oružje: trublja sa zastavom, koplje, buzdovan, tobolac, sablja-krivošija, trokutasti barokni zaobljeni štiti, a pod njima je evropska kaciga, strjelica i puška kolašica. Vertikala završava na medaljonu, koji nosi grb obitelji Dešković alias Arbanasović. Dok je na grbu Primoevija, iako prilično oštećenom, ipak sačuvana čistoća prikazivanja, te je sam sadržaj jasan, dotle je na Deškovićevu grbu bilo dosta nejasnoće. Pažljivim promatranjem došlo se do razjašnjenja. Nejasnoća proizlazi iz toga, što je zacijelo, grješkom, u ovom istom medaljonu bio najprije oslikan grb Primoevijev. Da bi se to popravilo, grb je premazan gustom modrom bojom, i na toj pozadini oslikan je grb Deškovića: dvije ukrštene zmijske, kojih se gornji dijelovi tijela udaljuju, kako bi se glave ponovo u polukružnoj liniji približile. Nad glavama je zvijezda repatica. Kako boja pozadine otpada, to se kroz modrilo probija zelena krošnja stabla, a naga se tijela Adama i Eve jasno ocrtavaju*). Oko medaljona i grupiranih ratničkih amblema uz vrpca, koja tektonski povezuje cijelu borduru, isprepleću se cvjetne vitice i lepršave vrpce.

*¹⁾ Potvrda, da je porodica »Descovich sive Furiosi« plemićka iz doba Arpadovića iz 1288. g., dana je u Omišu 14. VIII. 1723. od providura Ivana Krste Balbija, a ovjerenjena je u Zadru 10. VI. 1802. g. (Dujšin Viktor Antun: Heraldički zbornik, Zagreb 1938. p. 170). Deškovići su imali osam grbova. Na grbu, koji se nalazi na potvrdi providura Balbija na lijevom polju nalaze se dvije ukrštene zmijske, gornji dio tijela se

proširuje i glave s ispruženim jezicima susreću. Nad glavama je šestokraka -zvijezda repatica. Ovo polje grba istovjetno je s grbom., koji je oslikan na Dukali. Po tome se može zaključiti da je takav grb postojao već g. 1579., naime u vremenu, kad je Dukala izdana.

Uz grb, kao i na lijevoj strani povelje, nalazi se portretna minijatura. Prikazan je lik doktora i ambasadora Vicenza Deskovica zbog čega su ta dva lika omiških građana postavljena na tako vidno mjesto objašnjava sam tekst. Njihovim posredovanjem Omiš ponovo dobiva carinske privilegije, koje su mu ranije oduzete.*

**Dogadaj objavljen u Dukali nalazi se opisan u »Spazzi del Corpo del Senata« vol. 6, a carta 142. Tom prilikom u Senatu vrlo se živo raspravljalo, i tek je prihvaćen šesti ponuđeni prijedlog (31. VIII. 1580.). Privilegije Omišana priznate su definitivno od strane Senata 4. VI. 1580.*

U to vrijeme Venecija nastoji oživiti svoju trgovinu, koja je zamirala otkrićem novih putova, te je nekim osobitim privilegijama nastojala poboljšati stroge carinske propise, od kojih je Dalmacija ekonomski stradavala.

Između dvije portretne minijature nalazi se veliki grb. Po obujmu on je najveći grb na Dukali (7 >< 6,5). U nemimom ornamentu grb je podijeljen na dva polja. Desno polje (heraldički) sivo srebrne boje koso je prosječeno na dva dijela modrom trakom s tri krilata pozlačena lava. Na oba dijela nalaze po tri crne brade. Lijevo, crveno polje presječeno je srebrnom širokom trakom s plavim meandrom. S obje strane grba, prema gore, pružaju se dvije palme. Uz desni grb nalaze se inicijali M B, a uz lijevi A M. Nerazumljivo je bilo, što taj središnji grb s inicijalima (M B i A M) nije nigdje spomenut u Dukalinu tekstu. U nedostatku literature moglo se samo ustanoviti, da je desno polje grba pripadalo venecijanskoj patricijskoj obitelji Barbarigo. Činjenica, da se i pored druge polovine polja nalaze također inicijali, dokazuje, da je grb sastavljen. Istražujući u Veneciji (Archivio di Stato), ustanovilo se, da je lijevo polje dvostrukog grba pripadalo provedituru Omiša Antoniju Marinu, izabranom 29. srpnja 1576. g., a desno njegovu nasljedniku provedituru ser Marcu Barbarigu, izabranom 1. ožujka 1578. g. znači da su spomenuti provedituri pridonijeli ishodu ove rasprave u Senatu i time zaslužili počasno mjesto na povelji.

Na posebnom listu pergamene uljenom bojom prikazano je poprsje Zvane Primoevija. Lik je postavljen nešto na lijevo. Na grudima je prislonjena desna ruka, koja drži - između palca i kažiprsta - knjigu. Na bijelom hrptu knjige u crnoj boji išaran je nečitljiv natpis. Odjeven je u crno do vrata zatvoreno odijelo s bijelim uskim ovratnikom. Rub rukava je također bijel. Vrlo je zanimljiva izrazita glava uokvirena prosijedom gustom kosom i bradom. Nad usnama ima brkove također prosjede. Velike crne oči suvereno gledaju. Inkarnat je oker boje.

Modelacija lica i ruke čvrsta je i sažeta, odaje djelo vrsna majstora venecijanskog cinquecenta. Bijela boja knjige, ovratnika i ruba jasno je istaknuta. Pozadina je maslinaste boje. Oko ruba slike na pergameni povelje ispisano je: Zvanne Primoevio Dottor et Ambassador. Druga minijatura predstavlja lik Deškovića. Ista majstorska ruka kreirala je i ovu minijaturu. Lik je okrenut nešto prema lijevoj strani. Odjeven je u crno zatvoreno odijelo s bijelim ovratnikom. Kestenjasta kosa i kratka brada uokviruju fino lice mekše modelirano. Dok se na prvoj jasno ističe suverena snaga čovjeka, koji umije i zna zapovijedati, iz druge minijature emanira intelektualizam i osjećajnost. Osobita zanimljivost omiške Dukale je i u tome, što su na njoj posebno postavljene, a ne samo da je iluminiraju dvije portretne minijature. Zlatna, horizontalna povučena traka, na kojoj su prislonjene doseže samo do kružnog ruba s natpisima oko minijature. Usto su i slova jednaka onima u tekstu Dukale, te se prema tome može zaključiti, da su navedene minijature i povelja istovremeno rađene.

Portretna se minijatura razvila iz iluminiranih kodeksa u doba renesanse, kad je ličnost čovjeka probila iz sputanosti srednjovjekovne anonimnosti., a lik je čovječiji sišao s fresaka i ostvario time novi slikarski genre. Istovremeno kad se pojavio portrait na stalku, pojavila se i portretna minijatura. Pronalazak tiska prouzrokovao je veliku promjenu među mnogobrojne sitnoslikare. Iluminiranoj knjizi bližio se kraj. Jedni su se posvetili tisku i time sebi osigurali egzistenciju i ujedno unaprijedili razvoj te grane umjetnosti., a drugi osjećajući jaču naklonost prema boji postali su slikari. malog portraita – minijaturisti, zadržavajući ime prethodnika - srednjovjekovnih minijatora kodeksa i misala.

Doba u kome su nastale ove minijature, vrijeme je maksimalnog uspona venecijanskog slikarstva. Tada u Italiji umire najveći minijaturista Evrope Julije Klović – rođeni Hrvat koji je minijaturnu umjetnost poveo do blistavih visina. Venecijanski slikari imaju svoje znamenite radionice, u kojima se izrađuju velika djela i gdje mladi slikari izučavaju svoj metier. Vjerojatno je da su postojale i radionice, nastale iz tradicije starih skriptorija, gdje su se umjesto iluminiranih kodeksa slikale portretne minijature suvremenika. U XVI. st., pored minijatura proizašlih iz tradicije miniatora kodeksa, u bote gama Tintoretta, Jacopa i Francesca Bassana i drugih majstora slikale su se također i portretne minijature.") Naše minijature nisu signirane. Po samom načinu obrade, osobito inkar nata, i po akcentuiranom luminoznom bjelilu, možda bi se moglo tražiti autora u krugu slikarske obitelji Bassano. Dukale su obično bile skromno opremljene. osobito za domaće ličnosti. Osobe, koje su željele da se njihove zasluge vidno i trajno istaknu, dale bi posebno (privatno) povelju oslikati.

Naravno, bilo je botega boljih i slabijih slikara- izbor su obično određivale financijske mogućnosti naručitelja. One dukale, koje je Venecija izričito izdavala stranim zemljama, nisu uvijek bile osobito urešene. Ovisilo je o važnosti političkog momenta. Postoje povelje izdane za Englesku, koje su neobično skromne, dok su one određene za Tursku i istočne zemlje bile uvijek raskošno i zlatom urešene.

Portretne minijature na Omiškoj dukali najstariji su primjeri toga slikarskog genra u Hrvatskoj – uz to su i odlično sačuvane. Za nas su od osobite važnosti i što prikazuju naše domaće ličnosti povezane uz događaje iz naše prošlosti. Osim kulturno-historijske vrijednosti ova povelja predstavlja zaista umjetnički dokument možda jedinstven kod nas. Dukala je objavljena u katalogu prve izložbe „Minijatura u Hrvatskoj od XVI.-XIX. St.“, u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu mjeseca listopada 1953. g. i zatim u katalogu za istu izložbu održanu u Ljubljani u Narodnom muzeju mjeseca veljače 1954. g. a poslije se nalazila u Konzervatorskom zavodu u Splitu, koji ju je svojedobno pronašao u Omišu, danas se čuva u Gradskom muzeju Omišu gdje se prigodno izlaže.

Ivana Simić Bulat